

23. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – T. 2. – Lwów, 1870. – 295 c.
24. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – T. 6. – Lwów, 1876. – 307 c.
25. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – T. 7. – Lwów, 1878. – 335 c.
26. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – T. 11. – Lwów, 1886. – 595 c.
27. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – T. I: 1366–1506 / Pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego. – Lwów, 1887. – 231 s.
28. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. T. 2. 1284 - 1506. Lwów, 1888.
29. Гурбик А. Основні причини й поетапність запровадження аграрної реформи на українських та білоруських землях Великого князівства Литовського у XVI ст. // Україна і Велике князівство Литовське в XIV-XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі / III Міжнародна наукова конференція (16-19 жовтня 2013 р., м. Кам'янець-Подільський). – К., 2013. – С. 31-34.
30. Гурбик А. Основні етапи впровадження та соціально-економічні наслідки аграрної реформи на українських та білоруських землях у XVI ст. // Соціально-економічні трансформації в Україні та Білорусі в XVI–XVIII ст.: фактор реформ / Ред. кол.: В. Смолій (гол. ред.), В. Голубев (заст. гол. ред.), А. Гурбик (заст. гол. ред.), А. Блануца (відп. секр.). – К., 2016. – С. 45-84.
31. Гурбик А.О. Про внутрішню структуру сільської общини на Правобережній Україні // Молодь і актуальні проблеми історичної науки. – К., 1990. – С.19-21.
32. Гурбик А. О. Еволюція інститутів громадського самоврядування в Україні XIV-XVI ст. // Середньовічна Україна. – Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К., 1997. – С. 48-70.
33. Иванишев Н. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. – К., 1863. – 76 с.
34. Инкин В.Ф. Волость (краина) и вече (сбор) на Галичине в XVI-XVIII вв. // ЕАИВЕ. – Рига, 1977. – С.72-76.
35. Улашчык М. Валочная памера // Беларуская мінуўшчына. – 1996. – № 1. – С. 49-53.
36. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII вв. // Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права. – К., 1928. – Вип.4. – 714 с.

УДК 94(477.53-21) “16”

Дмитро Вирський

МОНАСТИРСЬКІ МАЄТНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ ТА САМОВРЯДУВАННЯ НА КРЕМЕНЧУЧЧИНІ ПІСЛЯ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТ.

Стаття присвячена історії монастирських маєтностей на Кременчуччині після Козацької революції середини XVII ст. Для виконання роботи залучено чимало неопублікованих архівних джерел (в т. ч. універсал гетьмана Богдана Хмельницького від 11 березня 1649 р.). Основним об'єктом аналізу виступає маловивчений в українській історіографії Пивський (Пивогірський, Пивогородиський) Миколаївський монастир – структурний підрозділ славнозвісного Київського Пустинного Микільського монастиря.

Ключові слова: Козацька революція середини XVII ст., Кременчук і околиця, монастирські маєтності, Пивський монастир.

Статья посвящена истории монастырских имений на Кременчуччине после Казацкой революции середины XVII в. Для выполнения работы привлечено немало неопубликованных архивных источников (в т. ч. универсал гетмана Богдана Хмельницкого от 11 марта 1649 г.). Основным объектом анализа выступает малоизученный в украинской историографии Пивский (Пивогорский, Пивогородиский) Николаевский монастырь – структурное подразделение знаменитого Киевского Пустынного Никольского монастыря.

Ключевые слова: Казацкая революция середины XVII в., Кременчук и околица, монастырские имения, Пивский монастырь.

This paper is devoted to the history of the monastic possessions in Kremenchuk region after Cossack revolution mid XVII. The study uses a lot of unpublished archival sources (including edict of the Hetman Bohdan Khmelnytskii on March 11, 1649). The main object of analysis is poorly known in Ukrainian history Pivskii (Pivohirskii, Pivohorodiskii) monastery – a structural unit of the famous Kiev Nicholas monastery.

This paper is devoted to the history of the monastic possessions in Kremenchuk region after Cossack revolution mid XVII. (this paper is part of the more comprehensive authors project for the study of early modern Kremenchuk region). The study uses a lot of unpublished archival sources (including edict of the Hetman Bohdan Khmelnytskii on March 11, 1649). The main object of analysis is poorly known in Ukrainian history Pivskii (Pivohirskii, Pivohorodiskii) monastery (located on a hill Pyvya near the modern town Gradyz'k Globinskii district Poltava region) – a structural unit of the famous Kiev Nicholas monastery. Researched land grants of the Cossack hetmans monastery (from 1649 to the end of the XVII century) and monastic mansion effect on the lives of the whole Cossack Ukraine and local society of the Kremenchuk region. Also

presented other examples of monastic estates in the Kremenchuk region (Gustynskii Monastery, Irdynskii Monastery). Noted that the monastic possessions in the Kremenchuk region after Cossack revolution mid seventeenth century received considerable freedom for development. In fact, they were the exclusive major economic complexes in the region, which increased their role as centers of civilization and colonization of the frontier. The leading role in the economic management of monasteries in the region were fishing, a significant value also had control of transports on the river Dnieper. Clearly, and system management and local government in towns and villages «sag» the needs of the monastery captains.

Keywords: Cossack Revolution of the mid XVII., Kremenchuk region, monastic possessions, Pivskii monastery.

Відчутно упосліджене до Козацької революції середини XVII ст. православ'я отримало на території Українського гетьманату статус офіційного віровчення та потужну підтримку гетьманського уряду і козацької старшини. Діяльність католицької, уніатської та протестантських церков на території Козацької держави фактично заборонялася, їх маєтності передавалися переважно у розпорядження православних інституцій. Єврейським громадам також прийшлося обирати між наверненням у православ'я та смертю чи вигнанням. Усе це зумовило відчутне посилення значення православної церкви в українському суспільстві. Роль православ'я як національного прапора у боротьбі з поляками призводила до зростання народної релігійності, що подекуди межувала з фанатизмом.

У цьому зв'язку цікавою є доля Пивського (Пивогірського, Пивогородиського) Миколаївського монастиря²⁹, який, щоправда, тільки починав вирізнятися як структурний підрозділ славнозвісного Київського Пустинного Микільського монастиря. За гетьманування Б. Хмельницького, монастир отримав низку універсалів на підтвердження своїх маєтних прав на Кременчуччині. Так, уже 11 березня 1649 р. маємо такий колоритний акт [3³⁰]:

Богдан Хмельницький гетман з Войском Запорозким. Ознаймуємо тим писанем нашим иж ведлуг стародавних уживаня прав и привилеев от Королей их милости наданных позволилисмо так в луках яко и в станах належачих до святого Николы монастира Пустиннокиевского рыбы ловить почавши от Белобережья аж до озера названного Дубком, леч тим тилко краем от Пивогородища и Максимовки; прето напминаем каждого з войска нашого абы отцом николским монастира Пустиннокиевского в ловению рыб жадного пренагабания и перешкоди не чинил; если би jakie спротивние били сему писанию нашему такие ведлуг срогкости войсковое карани быти мають яко своевольние – иначе не чинячи под срогостию войсковою. Дан в Мошинах. М[іся]ца марта 11 дня року 1649. Богдан Хмельницький рука власна.

А 26 квітня (6 травня) 1650 р. вийшов наказ гетьмана міщанам Максимівки і Городища віддавати звичне «послушенство» ченцям монастиря [17, С. 103-104; 19, С. 530, 535-536], 30 листопада (10 грудня) 1651 р. такі самі накази були дані щодо Вереміївки, Максимівки і Городища [17, С. 122-124]³¹. 30 березня (9 квітня) 1652 р. універсалом застерігалися права монастиря безперешкодно ловити рибу в Дніпрі на закріплених за ним уходах [17, С. 126]. Гетьманські універсали зазвичай покликалися на старожитну козацьку традицію покровительства православ'ю («бо перед тим козаки морем и землею с праці своєї шаблею поживу мали и церкви божі надаряли» [17, С. 123]).

Монахи навіть зловживали загальною сприятливою монастирям політикою Великого гетьмана. Так, відомий універсал-підробка від 5 (15) листопада 1651 р. на монастирське володіння Чигирин-Дібровою та належними їй селами [17, С. 249-250]³².

Наступники Б. Хмельницького також не полишали Пивогір'я без гетьманської ласки³³. І. Виговський

²⁹ Розташований поруч з Градизьком, в 20 км від Кременчука. *Пивиха* (Пивські гори) належить до т. зв. острівних гір (з 1960-х рр. це історико-геологічний заповідник). Її висота 168 м.

³⁰ Тут лише копія О. Лазаревського, але цей акт докладно згадує і реєстр власницьких актів монастиря з 1786 р., див.: [2, Арк. 68 (№ 105)].

³¹ Підозрюю, що 1650 і 1651 рр. непоко́ру максимівців і городищан могли спровокувати знані претензії польського коронного стражника М.-С. Яскульського, опікуна дружини і дочки С. Потоцького.

³² Щодо «підробності» цього універсалу маю сумніви, бо давні заяви про цю підробку ґрунтувалися на думці, що Чигирин-Діброва за Б. Хмельницького ще не існувало.

³³ Якщо вірним є згаданий вище перелік привілеїв (а в окремих випадках, коли можна співставити з автентичними текстами впадає в око незначне розходження в датуваннях) з 1766 р., слід констатувати охайність ченців у юридичному супроводженні своїх справ. У списку послідовно згадані універсали гетьманів І. Виговського (22.VI.1658 р.), Ю. Хмельницького (7.II.1660 р.), П. Тетері (1.IV.1663 р.), І. Брюховецького (8.X.1667 р.), П. Дорошенка (9.IV.1668 р.), Д. Многогірського (1.VI.1670 та 28.III.1671 рр.), І. Самойловича (16.VII.1677 р.), І. Мазепи (6.X.1687 р. та «другий без числа»). Заручався монастир і грамотами російських царів: Олексія Михайловича (11.VIII.1654/7162/ р.), Федора Олексійовича (20.III.1681/7189/ р.), Іоанна і Петра Олексійовичів та Софії Олексіївни (19.IX.1689/7197/ р.), Іоанна і Петра Олексійовичів (11.I.1694/7202/ р.), див.: [4, Арк. 2зв.]. Сучасне видання гетьманських універсалів за 1657-1687 рр. (див.: [18]) наводить тексти надань І. Виговського за 5.IV.1658 р. (с. 70-71), 22.VI.1658 р. (с. 79); Ю. Хмельницького за 7.II.1660 р. (с. 143, 144); П. Тетері за 1.IV.1663 р. (с. 223-224); І. Брюховецького за 21.VI.1665 р. (с. 340), 8.X.1667 р. (с. 349-350), універсал безпосередньо присвячений відновленню Пивської обителі); П. Дорошенка за 10.VI.1667 р. (с. 402-403), 22.II.1668 р. (с. 405), 9.IV.1668 р. (с. 405-406), серпень [18.VIII] 1668 р. (с. 420), 7.XII.1669 р. (с. 430), 25.IV.1673 р. (с. 435-436), 16.XII.1673 р. (с. 437), 12.VIII.1674 р. (с. 437-438); Д. Многогірського за 30.VI.1670 р. (с. 540-541), 28.III.1671 р. (с. 554); І. Самойловича за 19.VI.1674 р. (с. 683-684), 16.VII.1676 р. (с. 702), вступний уривок універсалу-привілею за 1676 (?) р. (с. 713), два універсали за 16.VII.1677 р. (с. 724, 724-725), 12.III.1684 р. (с. 798), 5.VIII.1686 р. (с. 823-824).

Т. Яковлева згадує ще універсали П. Дорошенка (26.V.1668, *Кременчук* – всьому Війську Запорозькому і всім військам чужоземними, що йому, гетьманові, слугують, про заборону завдавати шкод городиським обивателям, тяглим до обителі св. Миколи Пустинного; та два його ж універсали з дивними датами – коли П. Дорошенко вже не гетьманував: 16.IV.1677, *Чигирин* – крилівському отаману та усьому крилівському управлінню про заборону завдавати шкоди людям монастиря св. Миколи Пустинного, які живуть на монастирському подвір'ї в місті Крилові; 16.VIII.1677, *Городище* – ознаймує, що бере під свій особливий захист Пивський монастир та обивателів «поблизу містечка») та І. Самойловича (3.VIII.1674, у *таборі під Чигирином* – підтвердження звільнення маєтку Городища при монастирі Пивському від усіляких військових повинностей; 18.VI.1677, з *табору під Леплявою* – ознаймує, що бере під свій оружний захист Пивський монастир і все, що до нього належить; 16.VII.1677, *Батурич* – чигиринському полковнику про безперешкодне допущення ігумена і братії київського монастиря св. Миколи Пустинного до влаштування перевозу через Дніпро за їхнім стародавнім правом на це; 21.IX.1677, у *таборі* – про звільнення обивателів містечка Городища, належного монастиреві св. Миколи Пустинного, від усіляких військових повинностей у винагороду за ті збитки, що їх зазнали обивателі городиські під час постою у них московських і козацьких військ), див.: [19, С. 532-534].

1658 р. підтвердив його власницькі права³⁴, І. Брюховецький 1665 р. надав йому право відновлювати та наново залюднювати належні монастиреві розорені поселення. 1667 р. Брюховецький ще раз ствердив свій попередній універсал [8, С. 231-232; 14, С. 9]³⁵. Тоді було згадано й «особливий лист» осадчому Пивського монастиря Івану Озовському [8, С. 232]³⁶. Здається, саме діяльність цієї людини заклала міцні основи пивогірського господарства.

З другої половини XVII ст. відомі й дві особи ктиторів (світських церковних старост, на яких покладалася опіка за господарством церковної інституції) Пивського монастиря з козацьких старшин. Це полковник брацлавський Іван Бут і Лук'ян Кияниця з Воронівки³⁷.

30 червня 1670 р. Д.Многогрішний видав універсал, що надавав Пивогір'ю значний ступінь самостійності та мав сприяти його піднесенню. Ігумену Київського Пустинного Микільського монастиря о. Олексію Турові доручалось «строить и обновлять» монастир «на Пивском месте, где и давно бывало». Тут саме були перелічені маєтності Пивогір'я³⁸: Жовнин, Білобережжя, Бражна Лука, Домонтове озеро, Олександрове озеро, Старець-озеро та інші навколо тих урочищ проти Вереміївки; урочища навколо Чигирин-Діброви на Сулі та Дніпрі «даже к Пивам»; Лапинці, озеро Золоте дно, Солониця, перевіз через Сулу і Дніпро, Максимівка, угіддя під Власівкою та угіддя по той бік Дніпра від Крилова через сім миль (бл. 50 км) «почав от Белобережья, даже к озеру Дубок»³⁹. 1677 р. надання Многогрішного монастирю підтвердив і І. Самойлович [14, С. 21; 18, С. 724-725 (два універсали від 16.VII.1677 р.)].

Здається, окремим надбанням Микільського монастиря був млин біля Омельника, що існував у 1670 – 1680-х рр. Про нього є згадка в матеріалах М. Ткаченка [5, Арк. 511].

Варто обмовитися, що очолювало Київський Пустинний Микільський монастир чимало відомих в українській культурі діячів – Інокентій Гізель (бл. 1654), Варлаам Ясинський (1681-1684), Йоасаф Кроковський (1689-1698), Стефан Яворський (1698-1702) та ін. [16, С. 633]. Отже, подекуди й мешканці Кременчуччини мали змогу прилучитися до найкращого з культурного фонду тогочасної України.

Не дивно, що 1668 р. Пивогір'я було помічене у великих політичних іграх. Місцевий чернець Якубенко виступив як агент Київського митрополита Йосипа Тукальського – через нього останній намагався схилити лівобережного гетьмана Брюховецького до виступу проти Москви спільно з правобережцями П. Дорошенка [14, С. 10]⁴⁰. А згодом, під стінами ж Пивогірського монастиря – у польовому стані Ромодановського та Самойловича – 1676 р. той самий П. Дорошенко склав знаки своєї гетьманської влади.

Така політична активність, утім, дорого коштувала Пивогір'ю. Так, 9 листопада 1667 р. ігумен Олексій Тур писав П. Дорошенку, «прося, чтоб он не велел казаком разорять монастиря нашего святого Николы, близь Чигирина будучего, и чтоб перевоз, что на озере, и иные угодьи, кои належать к тому монастырю, отдал, как при прежних гетманах бывало, и чтоб братію мою старцов не грабил, и не изгонял, и обид никаких и насилства им чинить не велел» [9, С. 72]⁴¹. 1670 р. лівобережному гетьману Д. Многогрішному прийшлося видавати універсал на «реставрованя» Пивської обителі [18, С. 540-541]. А 1674 р. монастирські землі стали театром бойових дій, які стерли з лиця землі старовинні Пиви та лишили цілком «запустілою» Максимівку [9, С. 11]⁴². Військові спустошення тут не припинялись до завершення Чигиринських війн у 1678 р. (утім, здається, утікачі з Правобережжя сприяли і залюдненню монастирських земель [10, С. 34 (переселенці з Крилова та околичних сіл), 131-132 (переселенці з містечка Насташки під Білою Церквою)].

Крім Пивогірського монастиря якійсь інтереси в регіоні мали і відомі Лубенський Мгарський і Густинський (під Прилуками) монастирі. Так, 27.VIII.1657 р. І. Виговський ствердив надання Б. Хмельницького мгарським ченцям – озер «на грунтах Чигирин-Дубравских» («Сулице, Білозерря, Пешане, Глушець, Плетеница, Білево... и инные, к ним прилеглие... та запесочи коло Днепра будучі») [18, С. 52-53]. 19.III. та 16.IV.1658 р. [7, С. 102-103; 18, С. 68, 72-73], а також 15.VIII.1659 р. [18, С. 97] він підтверджував цей привілей. 10.IV.1660 р. його підтвердив Ю. Хмельницький [18, С. 153], а 2.V.1667 р. – І. Брюховецький [18, С. 348]⁴³.

Так само Виговський 1.IV.1658 р. ствердив і надання Б. Хмельницького густинській братії на володіння Вовчими озерами в Потоках [18, С. 70]. Можливо, влітку 1658 р. кордони цього надання було дещо розширено,

³⁴ Універсал від 5.IV.1658 р. свідчить, що найціннішою частиною «Пивських маєтностей» монастиря були «Максимівський Пивський перевіз» та «озера около Дніпра» (де існують рибацькі «стани»), «грунти» хоч і згадано, але про їх обробку немає жодного слова. Згаданий у документі, крім монахів-«отців», і «їх закупующий», див.: [7, С. 103-104].

³⁵ Повторний універсал знадобився, напевно, у зв'язку із тим, що «в 1665 году ... городки Веремеевку, Чигирин-Дуброву, село Жолнин, городок Городище, село Максимовку з перевозом Максимовским на Днепри и городок Уласову татаре попалили», див. екстракт 1734-1736 рр.: [13, С. 46].

³⁶ Вірогідно, І. Озовський був родичем (сином?) козака *Яська* (Якова) *Озовського*, згаданого четвертим за списком Жовнинської сотні в реєстрі 1649 р.

³⁷ Їх роди внесені до пом'яника Київського Микільського монастиря, див.: [1, Арк. 127, 140зв.]. Іван Бут фіксується як брацлавський полковник у 1663 р., а старшин на прізвище Кияниця було досить багато у другій половині XVII ст.

³⁸ Це зроблено вперше, хоча припускаю, що вищезгаданий «особливий лист» гетьмана І. Брюховецького осадчому І. Озовському вже міг містити цей перелік.

³⁹ Цит. за: [14, С. 13-14; 18, С. 540-541 (універсал від 30.VI.1670 р.)]. Топонім *Дубок* фіксується на пізніших мапах на правому боці Дніпра навпроти Максимівки.

⁴⁰ Слід завважити, що П. Дорошенко щодо Пивогір'я не обмежувався гетьманськими підтвердженнями його привілеїв, а ще й обдаровував обителів з «власної кишені», зокрема, віддав їй млин (на два борошномельних і одне ступне кола) у Чигирин-Діброві, який він купив у мельника Андрія Ілляшенка в 1656 р. за 75 кіп грошей «лічби литовської», див.: [18, С. 798].

⁴¹ Очевидно, вищезгаданий охоронний універсал П.Дорошенка від 9.IV.1668 р. був реакцією на це прохання.

⁴² У листі І.Мазепи від 15.VI.1693 р. є згадка про «местечко Максимовка, ныне внове за моим гетманским уневерсалом призыванием на слободу людей селяющеся», див.: [11, С. 397].

⁴³ У цьому універсалі однак застережено, що він є правомочним лише, якщо не суперечить правам монахів Пивогір'я.

принаймні у новому привілеї від 11.II.1659 р. вже йдеться про володіння «на ставу, прозиваеом Вовчіи Острови» та «на рече Днепре волное рыб ловленне» [18, С. 92-93]. Уже 11.IX.1660 р. датована і грамота-підтвердження російського воєводи кн. Олексія Трубецького на володіння «рибними ловлями» під Кременчуком на Дніпрі, які зі слів густинських монахів були надані їм «на прокормленіє» Б. Хмельницьким, а згодом відібрані І. Виговським [15, С. 78]. 15.XII.1666 (або 1667) р. І. Брюховецький також підтвердив монастирю права на цю маєтність («озера у Вовчих Лоз, около реки Днепра найдуючиєся») [18, С. 346]. Останній раз це зробив П. Дорошенко 11.I.1668 р. (Дніпровські «Вовчі» озера) [18, С. 404] та 26.II.1672 р. (озера Водичні «в ключу Келебердеевским и Потоцкам») [18, С. 433]. Утім, здається надовго втримати тутешні маєтності ані мгарській, ані густинській братіям не вдалося⁴⁴.

Такою ж, напевно, була і доля володіння на «тракті Кобеляцькому» біля впадання річечки Кобелячок у Ворсклу невеликого Медведівського монастиря, якому «лист» на «кгрунт на повмили [3-4 км] зо всеми пожитками, луками, озерами, езами и што-колвек належат до пасечных приходов» первісно надав Ю. Немирич (1657 р.?), а Ю. Хмельницький 18.IV.1661 р. додав до цього «там же в Кобелячку на речце Ворскле першую клетку, млин, коло мучное и ступное», відібравши його «от замку, от места» [18, С. 179-180].

Зрештою, варто пригадати і королівське надання Межигірському Ірдинському монастирю Нового Скита (Виноградський Ірдинський Успенський монастир, нині с. Мале Старосілля Смілянського р-ну), до якого, після обрання гетьманом П. Тетері, пішов у ченці Юрій Хмельницький. Воно датоване 28 листопада 1663 р. і обіймає такі «озера» в «кременчуцькому ключі»: Панькова Вітка (ймовірно, поруч з хутором Паньківським біля м-ка Орлик), Ревуче (нижче Переволочни), Свинківка (річечка при правому березі Дніпра нижче Мишуриноного Рогу), Омельничок (напевно, р. Переволочанський Омельник при Мишуриному Розі), Залозне (так само на Правобережжі, див. надання кременчуцькій церкві з 1659 р.), Романків (при правому березі Дніпра нижче р. Самоткань), Біловець (Біловод-Біловоддя, острівне урочище у гирлі Ворскли, трохи нижче с. Лучки та вище Кишеньки)⁴⁵. Напевно, це вже друге надання Ю. Хмельницького цьому монастирю – перше датувалося десь 1659-1660 рр., бо 30 липня 1660 р. ченці затвердили його у царя в Москві (надання з «озери Кременчуцкими Беловуд назвыском, речкою Орель, Романковою, Ревучое со всеми доходы [що] до Кременчука належать» [12]).

Отже, монастирські маєтності на Кременчуччині після Козацької революції середини XVII ст. отримали значний простір для розвитку. Фактично, вони стали єдиними крупними господарськими комплексами в регіоні, що підвищувало їх роль як осередків цивілізації. Ясна річ, і система управління і самоврядування у місцевих містах і селах «прогиналася» під потреби монастирських звершників.

Джерела та література

1. НБУВ.ІР. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 127, 140зв.
2. НБУВ.ІР. – Ф. І. – Спр. 3951.
3. НБУВ.ІР. – Ф. І. – Спр. 57671.
4. НБУВ.ІР. – Ф. І. – Спр. 58140.
5. НБУВ.ІР. – Ф. 113. – Спр. 5. – Арк. 511.
6. AGAD. – S 7. – K. 102v.
7. Акты, относящиеся к истории Западной России. – Т. V (1633-1699). – СПб., 1853.
8. Акты ЮЗР. – Т. VI (1665-1668). – СПб., 1869.
9. Акты ЮЗР. – Т. VII (1657-1663, 1668-1669). – СПб., 1872.
10. Акты ЮЗР. – Т. XII (1675-1676). – К., 1882.
11. Листи Івана Мазепи / Упорядн. В. Станіславський. – Т. 2: 1691-1700. – К., 2010.
12. Киевские епархиальные ведомости. – 1861, № 19. – С. 568 (повний текст царської грамоти – С. 567-568).
13. Мариновський Ю. Черкаська минувшина. Православні монастирі на терені сучасної Черкаської області до 1917 року. – Черкаси, 1997. – Кн. I.
14. Матченко А. Историко-археологический очерк бывшего Пивогорского монастыря, нынешней Николаевской кладбищенской церкви в г. Градижске, Полтавской губернии. – Кременчуг, 1891.
15. Ткаченко М. Нарис історії Кременчуччини до початку XVIII ст. // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – Кн. 24. – К., 1929. – С. 55-78.
16. Троцкий П. Киево-Печерский Пустынно-Николаевский монастырь // Труды Киевской духовной Академии. – К., 1878. – № 4. – С. 530; № 9. – С. 590-636; № 12. – С. 527-579.
17. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657. – К., 1998.
18. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича /1657-1687/. – К.-Львів, 2004.
19. Яковлева Т. Документи до історії Гетьманщини у фондах Санкт-Петербурзьких архівів // Український археографічний щорічник. – Вип. 8/9. – К.-Нью-Йорк, 2004. – С. 530-536.

⁴⁴ Припускаю, що лубенські ченці перенесли свою активність на ближчі посульські маєтності навколо Лукомля, де 7.I.1660 р. Ю. Хмельницький подарував їм 5 млинів, див.: [7, С. 106-107].

⁴⁵ 28.XI.1663 р., табір під Семиполками (село Броварського р-ну Київської обл.). «*Jeziora Pankowa Witka, drugie Rewczoie, trzecie Swinkowka, czwarte Mielniczek, piąte Zaluzne, szóste Romankow, siódme Bielowiec nazwane, w woj. kijowskim w kluczu krzemieńczuckim leżące, temuż monasterowi [=pobożnym zakonnikom św. Bazylego monasteru Nowego Skitu] dane salva ratihabitione na sejmie in quantum dzierżawcy pozwola*», див.: [6, К. 102v. (це друге надання цьому монастирю того дня – перше було на два млини: у корсунському і звенигородському староствах)].